

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ
(Београд)

ГРЕЦИЗМИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

(осврт на досадашња и поглед на будућа истраживања)

Након осврта на историјат досадашњих проучавања грецизама, можда понајбоље испитане врсте позајмљеница у српском језику, даје се преглед њихових постојећих подела. Затим се као нови, чвршћи основ њихове класификације предлажу хронолошки, географски и генетски критеријум (сваки са одговарајућим поткатогијама), чије се често преплитање илустрјује са неколико парова речи које се разликују по облику (понекад и значењу) и непосредном пореклу, иако се сведе на исти грчки предложак. На крају се даје поглед на будуће задатке проучавања грецизама у српском језику.

Кључне речи: српски језик, лексикологија, позајмљеница, грецизам, класификација.

1.0. Преглед који следи настао је у функцији рада на *Етимолошком речнику српског језика* (ЕРСЈ), који се у великој мери састоји од решавања алоглотских етимологија. Још откако је овај пројекат пре четврт века заснован, заслугом и залагањем академика Павла Ивића,¹ тематици обраде страних речи посвећивана је знатна пажња, како теоријска (в. ОС: XVI; ПЕТРОВИЋ 1997; ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ/ПЕТРОВИЋ 2004), тако и практична (више стотина позајмљеница етимолошки су обрађене у корпусу од преко две хиљаде одредница у оквиру ОС и у прве три свеске ЕРСЈ, а међу њима се налазе на десетине сасвим нових етимолошких тумачења и много више ревидираних решења, затим проблематизованих или прецизираних старих

* Овај чланак је резултат рада на пројекту бр. 148004 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“ који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ В. БЕЛЕТИЋ 2007, нарочито о П. Ивићу БЕЛЕТИЋ/ЛОМА 2004, ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ / БЕЛЕТИЋ 2009.

итд.), али коначне слике о структури свих корпуса стране лексике још увек нема. Док се не дефинише и не проучи читав лексички корпус српског језика, неће бити коначне класификације оног, односно оних његових делова које чини алоглотска лексика, ма ког порекла. Међутим, и догле мора постојати оперативна подела заснована на постојећем корпусу садржаном у лексикографским тезаурусима, књижевног језика и дијалеката, као и на достигнућима новијих студија које у разматрање уводе нове факторе.²

1.1. Једна од специфичности етимологисања позајмљеница у српском (и хрватском) језику састоји се у томе што су пре појаве његовог првог етимолошког речника (в. СКОК) већ постојале монографије о његовим тј. њиховим најважнијим позајмљеницама, грецизмима, германизмима, турцизмима (в. VASMER, STRIEDTER-TEMPS; ŠKALIĆ), а тек су истраживачи ипак незнатнијих по значају и бројности позајмљеница – као што су румунизми, хунгаризми, албанизми (в. GĂMULESCU, HADROVICS, Станишић) – имали на располагању и драгоцене садржај Скоковог речника (објављеног 1971–1974).³ Стицајем околности, читав низ тематских монографија започет је управо студијом Макса Фасмера о грецизмима која, првенствено захваљујући изврности свог аутора, и данас може да послужи за узор – наравно, не као готов образац за проучавање и описивање позајмљеница у неком језику (чак ни грецизама уопште), већ као добро полазиште, основни модел који треба прилагодити конкретној врсти позајмљеница а затим и новим знањима о њима, новој грађи и поступку који обрада поједине врсте позајмљеница изискује, независно од општих законитости којима алоглотска лексика подлеже у свим језицима.

1.2. У овом раду под грецизмима се подразумевају искључиво лексички грецизми.⁴ При том се као стране речи грчког порекла у

² За најраније грецизме, на пример, то је скитско посредство у процесу њиховог преузимања у (пра)словенски, в. § 3.1.1. и нап. 28.

³ Исту привилегију реферисања на Скоков речник имале су и неке друге, специфично профилисане студије о позајмљеницама настале у оквиру пројекта ЕРСЈ под руководством проф. Павла Ивића (в. Влалић-Поповић 1986, Сикимић 1990, Петровић 1993).

⁴ Општа лингвистичка дефиниција грецизма знатно је шира, тако да обухвата и све остале језичке одлике (фонетске, морфолошке, синтактичке, прозодијске) који настају под утицајем грчког језика, као и било коју језичку одлику која је својствена грчком језику.

обзир узимају само позајмљенице (тек спорадично се у функцији поређења помињу и неке туђице),⁵ али не и семантичке позајмљенице и преведенице.⁶ С обзиром на прегледни карактер овог рада, не разматрају се конкретна, појединачна етимолошка решења⁷ већ се сагледава само опис целокупног корпуса грчких позајмљеница у српском језику и то у смислу његове боље, прегледније, систематичније презентације, а у духу традиционалног поимања садржаја термина грецизам⁸ (в. нап. 4 и 5).

⁵ Овде смо усвојили класификацију алоглотске лексике на 4 врсте коју је, управо на примеру речи грчког порекла, у нашу средину увела проф. Љиљана Црепајац, полазећи од немачких термина *Lehnwort*, *Fremdwort*, *Lehnprägung*, *Lehnübersetzung* којима се прецизира уопштеност галицизма *calque* (в. *calque* тј. *calque linguistique*). Позајмљенице су „(стране) речи које припадају старијем слоју и које су већ претрпеле одређене адаптације, фонетске и морфолошке, у језику који их је преузео“, док су туђице „познијег датума ... као *mots savants* најчешће задржале генуини фонетски и морфолошки лик“ (СРЕПАЈАС 1978:75). Међу овим двома категоријама страних речи није увек могуће успоставити јасну линију разграничења, али то је мање битан фактор разликовања него оно што ове две класе речи, које у сваком случају имају страни лик, раздваја од других двеју класа (в. следећу напомену) које пак по правилу имају лик домаћих речи, али страни садржај тј. семантику.

⁶ Семантичке позајмљенице су речи које „поред основног значења у једном језику добијају ново, најчешће врло специфично значење према значењу у другом језику, задржавајући при том, у највећем броју случајева, и своје основно значење (нпр. *држави* према гр. *κρατειν* 'владати', *држава* према гр. *κράτος*; *руковаши* 'управљати' (поред 'ручити се; верити се; употребљавати') према гр. *χειρίζειν* 'управљати' итд.“ (СРЕПАЈАС 1978:75–76). Преведеница је новообразована реч каква дотада уопште није постојала у једном језику, начињена према моделу из другог језика, нпр. *наставник* према гр. *ἐπιστάτης* 'учитељ, тј. онај који стоји над неким' (в. СРЕПАЈАС 1978:77 нн.), такође *азбука* према гр. *ἀλφάβητον* (уместо прва два слова грчке, стоје прва два слова словенске азбуке), *св. Пејка* према *Παράσκευή* (в. VASMER 10) итд.

⁷ Њих је у незанемарљивом броју било у последњих пар деценија, в. она наведена у нап. 13 итд., од новијих Поломац 2007, а нарочито Лома 2000, Лома 2002, Лома 2004, где се помак чини на најдубљој хронолошкој равни и тиче се свих словенских језика (в. нап. 28).

⁸ Оно што би се могло окарактерисати као методолошки камен спотицања који се крије у самом називу врсте позајмљеница, грецизама или било којих других, у српском или ма ком језику, у овом прегледу нећемо ни покушавати да уклонимо, већ на њега само указујемо: наиме, у збирним студијама уобичајено је – и из практичних разлога очито сасвим оправдано – да се говори о грецизмима као позајмљеницама из грчког језика у целини, без хронолошке стратификације самог

1.3. У проучавању грецизама у српском језику неминовно се намећу два поређења: с једне стране са грецизмима у осталим балканским језицима (македонском, бугарском, турском, румунском, албанском – в. ТАХОВСКИ, АРГИРОВСКИ; ФИЛИПОВА-БАЙРОВА, ДЗИДЗИЛИС 1990; TZITZILIS 1987; MINĂESCU; UNLISCH, TZITZILIS 1997), чиме се овде нећемо бавити јер је то задатак за балканологију,⁹ а са друге стране, поређење грецизама са другим позајмљеницама (турцизмима, романизмима, германизмима, хунгаризмима, албанизмима, као и релативно новијим галицизмима, англицизмима и русизмима) у српском језику. Међутим, такво упоређивање такође излази из оквира овог рада, не само са методолошких разлога (компаративна анализа толико широког захвата тема је сама за себе), већ и услед техничке неостваривости тог задатка због неравномерне обрађености сваког од тих корпуса позајмљеница понаособ. Ово само спомињемо да бисмо предочили да постоје и те две равни, у низу других (в. преглед постојеће класификације у § 2.2.2. и предлог у § 3.1, 3.2, 3.3) у којима треба посматрати грецизме у српском језику.

1.4. Не на последњем месту треба истаћи и то да се грецизми у српском језику у односу на остале позајмљенице издвајају не само по великој разноврсности времена и путева њиховог продирања, већ и по постојању два нивоа продирања утицаја, ученом и народном. Ово последње двојство потенцирано је и грчком диглосијом која је била веома изражена још од раног средњег века и витална све

језика даваоца, а независно и од евентуалног уважавања историјске периодизације језика примаоца (в. нап. 11). Тако појам грецизам покрива више од 20 векова развоја грчког језика, германизам нешто мањи временски распон и читав дијалекатон сродних али ипак различитих германских језика и њихових дијалеката (од оба готска до модерног немачког и његовог аустријско-баварског дијалекта), романизам такође миленијум и по трајања наследника вулгарног латинитета на источном Јадрану и читавом Балкану итд. Дистинкције ове врсте обавезно се чине у појединачним етимологисањима конкретних речи, али у збирним студијама препознавање таквих разлика изостало је пошто се показало као непрактично, ма колико такав поступак био методолошки неоправдан.

⁹ Колико нам је познато, идеја о пројекту интегралног инвентарисања грецизама на Балкану који је крајем прошлог века планиран при Балканској комисији Аустријске академије наука, није реализована. Недостатак таквог свеобухватног прегледа само делимично надокнађује МДАБЈ, у лексичким томовима који садрже и неке грецизме, али то је тек назнака актуелне агенде.

до пред крај 20. века (в. БРАУНИНГ 128–134 н.н.), што додатно компликује прецизирање свих елемената у процесу позајмљивања.¹⁰

2.0. Циљ овога рада је тројак: да се начини преглед претходних проучавања грецизама, укључујући њихове класификације, понуди предлог једне нове класификације и предочи поглед на даља истраживања. То конкретно значи да се да осврт на историјат досадашњих проучавања грецизама у српском језику (са пописом и описом постојеће литературе, в. § 2.1), да се предоче основни методолошки параметри на основу којих се врши квалификација и стратификација грецизама (в. § 2.2.1), да се у основним цртама поброје општи критеријуми класификације и да се дефинише како се они – с обзиром на специфичност његове структуре – односе на корпус грецизама у српском језику (в. § 2.2.2), као и да се укаже на проблем квантификовања тј. недефинисаности (и неухватљивости) њиховог броја (в. § 2.2.3); затим да се, по што јасније дефинисаним критеријима, предложи нова класификација (в. § 3.1. – 3.3), којом би се начинио корак даље од Фасмерове поделе на три пута позајмљивања грецизама (в. § 2.2.2); да се на крају назначе задаци за будућа истраживања, пошто се предоче типови проблема који се у овом тренутку могу предвидети (в. § 4.0. н.н.).

2.1. У осврту на историјат задржаћемо се само на делима неколико аутора који су се екстензивније бавили грецизмима у српском језику.

2.1.1. Ако оставимо по страни Фасмерове грчко-словенске студије у којима он не разматра специфично тему српских грецизама, темеље ових проучавања чини његова монографија *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen* (VASMER). Поред исцрпног увода, она садржи близу 1.000 речи смештених у око 800 одредница насловљених најчешће према старосрпском¹¹ облику, кад год он постоји, а иначе по савременим речима.

¹⁰ На немогућност да се установи да ли је нпр. срп. *икона* пореклом од ученог гр. *εἰκόνα* Acc. sg. или од народског *εἰκόνα* Nom. sg., односно да ли је срп. *асѿиѿъ* / *асѿиѿа* од ученог гр. *ἀσπίδα* Acc. sg. или од народског *ἀσπίδα* Nom. sg. итд., указивао је још VASMER 34.

¹¹ Овде свесно на један непрецизан начин користимо термин *старосрпски*, и то не идући за Фасмером (нем. *Altserbisch*), већ намерно не улазимо у разграничавање диглосије која је у 12–14/15. веку постојала између језика старосрпске књижевности, који се у науци дефинише као славеносрпски, и народног језика

2.1.2. Релативну малобројност народне и дијалекатске лексике у Фасмеровом делу значајно је у својим студијама надокнадио Иван Поповић, који се позабавио управо допунама Фасмеровог инвентара одредница и додатним материјалом за постојеће на основу у међувремену публикованих дијалекатских извора и драгоценом ексцерпцијом грађе за РСАНУ. Он доноси близу 200 речи обрађених у око 160 одредница (Поповић 1953–1955).

2.1.3. Хронолошки следи, мада по обиму захвата заправо предњачи, Петар Скок који је својим етимолошким речником обухватио и протумачио близу хиљаду речи у нешто мање одредница у чијој изради је само делимично узето у обзир Фасмерово дело (в. Скок).¹²

2.1.4. Недавно је окончан још један специфичан етимолошки речник, речник јадранских етимологија који, у оквиру свог задатог профила допуњавања Скоковог речника, доноси и неке новине (претежно допуњавањем грађе и прецизирањем тумачења) у проучавању грецизама (в. VINJA).

који се легитимно сматра претходником савременог српског језика и означава термином старосрпски. На овакво решење одлучили смо се зато што је за проучавање грецизама (као и друге алоглотске лексике), тај аспект језичке историје секундаран у односу на потребу да се првенствено назначи старина позајмљивања и опозиција „старо : ново“.

¹² Разматрањем „профила“ речи из овог Фасмеровог дела које су изостављене из ERHSJ (ову скраћеницу користимо само овде, да бисмо подвукли разлику између ERHSJ и Скоковог ауторства, из разлога схватљивих из даљег садржаја ове напомене) нисмо успели да утврдимо никакву законитост при одабиру. Првобитне претпоставке да су неке речи изостављане по историјском (нпр. старосрпске за разлику од савремених), семантичком (нпр. само оне које се тичу православне цркве), географском, граматичком или неком другом критеријуму, при детаљнијој анализи отпадале су тиме што су се на обе стране, и међу унетим и међу изостављеним речима, појављивали примери који су их побијали. Тако нам је једино преостало да закључимо да је уместо принципа по среди био случај. Рекли бисмо да је Скок, будући да је имао ово дело у рукама тек током последњих година свог живота и рада, користио *Die ... Lehnwörter* само у одредницама које је тада обрађивао, а редактори приликом ревизије раније обрађених чланака нису обрађали пажњу на ову студију. Тако сад можемо констатовати две врсте пропуста у ERHSJ у односу на Фасмерово дело: а) неке речи су обрађене, али без навођења Фасмеровог материјала и мишљења, што је често било на уштрб квалитета тј. целовитости слике о тим речима коју доноси одговарајућа одредница; б) један број грчких позајмљеница сасвим је изостао са страница ERHSJ због тога што Фасмерово дело није систематски ексцерпирано (Влашић-Поповић 1986: 14–15).

2.1.5. Овде се нећемо задржавати на насловима у којима поједини грецизми нису заиста етимологисани већ само идентификовани као такви у оквиру инвентарисања појединих генетски шароликих стручних терминологија (нпр. правничке, метричке, медицинске, црквено-религиозне итд., в. МАЖУРАНИЋ, ВЛАЈИНАЦ, КАТИЋ, ШЕТКА) пошто та лексика спада претежно у класу старијих позајмљеница или чак туђица којима се баве речници страних речи. Исти степен етимологисања показује и један општи историјски речник у коме се за поједине речи само помиње грчки предлогач, не увек најпрецизнији (МИХАЛЛОВИЋ). Чак ни у оном делу у коме се нарочито баве лексичком проблематиком, нас овде не занимају ни опште балканолошке студије, почев од оне њиховог родоначелника Кристијана Санфелда (в. SANDFELD 16–45) па до (код нас) најновије синтезе кавку нуди нпр. ПОПОВ 1984.

2.1.6. И најзад, може се поменути и један необјављени магистарски рад којим је пре више од две деценије направљен пресек тадашњег стања етимолошке обрађености грецизама у српско-хрватском језику. Пописани су сви они које доноси СКОК а затим су, диференцијално у односу на Скока, ексерпцирани сви горепоменути извори (осим тада непостојећег VІNЈА) па је тако сачињен глосар од тристотинак одредница у којима су нотирани и коментарисани сви грецизми који су на било који начин спорни (в. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 1986).¹³

2.2. Иако методологија приказивања појединачних корпуса позајмљеница у српском језику још увек није разрађена (њено дефинисање требало би да буде један од задатака србистике у будућности), основна квалификација, класификација и квантификација корпуса грецизама у српском језику ипак се може дати с обзиром на критерије засноване на онима које је успоставио Фасмер, као и на оне који проистичу из саме грађе.

2.2.1. У принципу к в а л и ф и к а ц и ј а сваке класе позајмљеница започиње верификацијом њиховог идентитета (која претходи стратификацији, в. КЛЕПИКОВА 2007: 190). У случају грецизама, мора се

¹³ У међувремену се ауторка још у неколико наврата бавила овом темом и појединачно (в. ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 1990; ОС: 4–5, 30–31, 66–67, 69, 84–84) и уопштено (в. ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 1996), даље отворивши и питање идентификације псеудогрецизмама (в. ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 1995, ВЛАЈИЋ-РОРОВИЋ 2001; такође ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ 2000: 212 н.н.).

узимати у обзир и њихова особеност која лежи у бројности периода и различитости путева продирања, што се идентификује на основу првих писмених потврда, а у њиховом одсуству реконструише на основу ареала, фонетике, морфологије и семантике.

2.2.1.1. Дакле, иако п о с в е д о ч е н о с т (првих) писмених потврда представља идеалан фактор у просуђивању старости позајмљеница, он често није на располагању јер због недостатности писаних извора није увек могуће поуздано идентификовати најранији помен неке речи.¹⁴

2.2.1.2. Осим тога а р е а л, уколико је познат, представља сасвим поуздан фактор у доношењу суда – било да се успоставља на основу ретких историјских потврда које се могу географски убицирати, било на основу садашњег стања, у чије тумачење се укључују факта из области дијалектологије и историје језика.

2.2.1.3. Најширу примену има ф о н е т и к а, тј. анализа фонетског лика одређене речи (уз праћење хронологије фонетских промена у самом грчком или ком другом језику непосредног преузимања, као и у српском језику), која остаје релативно најпоузданији показатељ хронолошке стратификације.¹⁵

2.2.1.4. С друге стране, м о р ф о л о г и ј а представља мање поуздан индикатор непосредног порекла позајмљенице – мада у прин-

¹⁴ Уколико се у ексерпцији суочимо са негативним налазом, тај податак треба узимати са резервом јер се не можемо уздати у ограничени садржај малобројних речника, Даничићевог *Рјечника књижевних сџарина српских* и RJAZU. Ако је налаз позитиван, сходно старости прве потврде могу се искључити неки предлошци – нпр. турцизама нема пре 15. века (в. VASMER 11, 2. пасус).

¹⁵ Тако нпр. треба имати у виду да у старијим позајмљеницама даје ненаглашено гр. α > стерп. -о- (нпр. *παλλάξ* > *йой*, *καταπάνος* > *копйойань*, в. VASMER 18, 122), или гр. ο / ω > стерп. -у- (*δρόμος* > *грум*, *ποτήρι* > *йуйир*, в. VASMER 18), затим да је бетацизам поуздан сигнал романског посредовања облика – нпр. *basīax* 'носач итд.' уместо очекиваног **vasīax* (како би у директном преузимању гласно стерп. рефлекс гр. *βαστάσος* / *βαστάζος*) говори за непосредно позајмљивање из срлат. *bastasius* или итал. *bastagio* (в. VASMER 49; EPCJ 2: 229), док је пак итацизам сигнал средњовековног преузимања директно из грчког, а не од латинизованог облика посредованог неким модерним страним језиком (стерп. **ДИДИМА** 'круна' (1357) < гр. *διάδημα* : савр. *gijagema* < лат. *diadema* итд.). У случају неких позајмљеница, релевантна могу бити и факта из грчке дијалектологије: нпр. пошто у северним грчким говорима још од 10. века предакцентаско -о- даје -оу-, за срп. придев *ровий* / *рофий* треба претпоставити учено а не народско порекло (в. ОС 67).

ципу вреди правило да речи које су широко продрле у народ одликује већи степен морфолошке адаптираности.¹⁶

2.2.1.5. И најзад, с е м а н т и к а представља битан чинилац реконструкције тј. потенцијални показатељ непосредног предлошка позајмљивања. Неподударности у значењу две лексеме, било да се пореде различити домаћи облици, било један домаћи и један грчки (када је могуће пратити еволуцију семантике у самом грчком) могу указивати на непосредни извор тј. на путеве позајмљивања.¹⁷

¹⁶ Такве су нпр. именице *ливада*, *хиљада* (засноване на грчком акузативу, као универзалном косом падежу чији је облик стандардни предлошак за позајмљивање), наспрам случајева ученог преузимања грчког номинативног облика, нпр. **крамби**, **финикс**, **дискос** (од истог предлошка као за ову последњу реч, гр. δίσκος, потиче и савремена туђица *диск*, а вероватно и још прасловенски грецизам *гаска*, в. § 3.1.1). За случајеве када није могуће тачно дефинисати предлошак, в. нап. 10). На други начин је недистинктиван у српском, као језику примаоцу, постао нпр. глаголски завршетак *-исаји* (*ијуманисаји*, *мирисаји*, *јајисаји*, *ћергисаји*) који је накнадно толико распрострањен (између осталог и због великог присуства у турцизмима типа *бејенисаји*, *кафенисаји*, *сикјерисаји* итд.), тако да више није ексклузивно грчки формант (код гр. деноминалних глагола на -ίζω, у првом лицу аориста -ισα, в. Скок 1:729; такође Браунинг 53–54), већ може доћи на практично било који глагол, домаћег или страног порекла, обично деноминалан (*бјенисаји*, *саборисаји*, *врајолисаји*; *малћерисаји*, *југерисаји*), али и примаран (*јенерисаји*, *констјруисаји*, *јолерисаји*). То конкретно значи да се на основу формалне разлике у суфиксу о обличком пару *ћергисаји* 'трошити, траћити' : *ћергаји* 'исто' (од гр. деноминалног дублета κερδίζω / κερδαίνω < κέρδος, в. Скок 1:354) не може донети никакав значајнији суд, осим да је први облик (судећи по посведочености у народној поезији и дијалекатским речницима) застарео и дијалекатски, док је други просто савремен и књижевни.

¹⁷ Нпр. у случају пара речи које се несумњиво свде на исти гр. предлошак, стрп. **диџак** 'писар' (од 1189, уп. и **арџидиџак** 'supremus notarius' од 1409) : савр. књиж. и дијал. *ђак* 'ученик' може се сматрати да је прва директна позајмљеница (< гр. δίακος), а да нам је друга дошла романским посредством, преко срлат. *diacus* 'ђак' – што се закључује не само на основу хронологије двају облика и њиховог првобитно различитог ареала (Vasmer 131; Скок 3: 670–671 s.v. *žakan*) већ првенствено због семантичке разлике међу њима. Ова разлика не односи се на најстарији помен облика *ђак*: **Бранош дџак** (1461, MS 488, в. RjazU), који показује старо значење 'писар'. На сличан начин се *сигро* 'котва' квалификује као грецизам романског порекла (вероватно далмато-романског, в. Скок 3: 229) не само због посведочености тек од средине 15. века (која не искључује и знатно ранији настанак) и због јадранског ареала (што Vasmer 131 све има у виду, али држи да романско посредство, иако могуће, у овом случају није доказиво), већ нарочито због семантике: то не може бити непосредан грецизам (нити турцизам) пошто нема новогрчко (и турско) значење 'пегла', нити друга нгр. значења међу којима не фигурира 'котва'.

2.2.2. Критеријуми по којима се врши к л а с и ф и к а ц и ј а или стратификација могу бити различити. Досад једину поделу грецизама у српском језику дао је Макс Фасмер. Пратећи путеве позајмљивања (нем. *Entlehnungswege*) он разликује три посредства (османско-турско, латинско-романско и бугарско – овим редом, очито према бројчаној заступљености, в. VASMER 10–13)¹⁸ а истовремено према тематици формира чак 33 лексичке скупине (*ibid.* 14–17). Фасмерова прва подела, иако несавршена¹⁹ (што ћемо показати у предлогу нове класификације, в. § 3.1. – § 3.4) сасвим је легитимна и инспиративна за даљу разраду и надоградњу, док друга то није пошто се своди на пуко инвентарисање, без суштинске (лингвистичке) анализе, релевантно само у свом културноисторијском аспекту.

2.2.2.1. Независно од Фасмерове тројне поделе према путевима позајмљивања, у принципу се (фактички на нивоу синхроне анализе) грецизми диференцирају по неколико основа, и то тако што се међу њима могу разликовати више група које се налазе у односу парних опозиција, нпр. „савремени грецизми према старосрпским“, затим „књижевни грецизми према некњижевним“, евентуално „општи грецизми према специјализованима“ итд. Уосталом, и Фасмерове три групе нису друго до разрада другог члана у потенцијалној опозицији „директни грецизми према индиректним“.

¹⁸ Ту је неспорна и непроблематична само прва група, у којој се поред низа конкретних примера указује на то да се ове речи препознају по фонетским променама које су доживеле и на чињеницу да је један од главних проблема у истраживању такве лексике утврђивање да ли је пут позајмљивања текао директно преко турског или посредно преко арапског или персијског језика (*ibid.* 10). У другој групи која се карактерише по преузимању из западних, првенствено романских језика, проблем не представља њен двочлани назив (у уводу је речено да се то односи на све романске језике, на првом месту италијански и далматски, *ibid.* 10), колико чињеница да она обухвата два битно различите класе речи: изворно грчке које су преузете романским посредством и изворно латинске речи које су преузете грчким посредством (*ibid.* 12), што је методолошки неоправдан поступак. И најзад, трећа група која се заснива на фонетским одликама које се препознају у ортографским бугаризмима који су толико малобројни, питање је да ли завређује да се издвоји као посебна, нарочито у поређењу са друге две. О овој последњој в. § 3.2.1. и нап. 34.

¹⁹ Осим ограничења већ поменутих у претходним напоменама, ту је и Фасмерово уверење које није издржало проверу времена, односно доцнијих истраживања, да су грецизми у српском језику првенствено ученог и црквеног порекла (в. Предговор, VASMER V).

2.2.2.2. У опозицији „савремени грецизми према старосрпски-ма“ не ради се о поређењу или супротстављању два посебна корпуса који се налазе на две хронолошке равни, већ се на једну страну смешта већинска група свих до данас очуваних грецизама у српском језику (укључујући и оне посведочене још у старосрпском), а на другу они грецизми (релативно бројни) који су регистровани у старосрпском али нису одржали континуитет до данас.²⁰ Додатно разрађена, ова подела лежи у основи критеријума који смо назвали хронолошки (в. § 3.1. нн.).

2.2.2.3. У опозицији „књижевни грецизми према некњижевни-ма“ ради се о подели на два неједнака корпуса, где се на једној страни налази већина регистрованих грецизама који су ушли у књижевни језик (ученим путем или преко традиционалне употребе у народном језику),²¹ а на другој они грецизми који су регистровани искључиво у појединим народним говорима.²² Ова скупина би тек могла – и морала – да нарасте и буде главни извор увећавања броја правих грецизама (позајмљеница а не туђица, в. § 2.2.3.) уколико се приступи помној ексцерпцији нових дијалекатских извора из југоисточне Србије, али и дијалекатских речника из других крајева – што је задатак за будућност, в. § 4.0. нн.). Треба нагласити да се ова подела не поклапа са деобом на учене и народске позајмљенице, нити на класе учених и обичних речи.

²⁰ Неки од њих нестали су сасвим (нпр. *афендронь*, *крамбы* в. VASMER 40, 84), док се други нису одржали у свом старосрпском облику, али јесу у неком другом, или алтернативном народском (нпр. *стерп. лимень* према савр. *лиман* в. VASMER 89–90; Скок 2: 303), или су се накнадно појавили као новији интернационализми (*стерп. дискось* према савр. *диск*, в. VASMER 53, Скок 1: 408 и нап. 50) итд. Због тешкоћа у успостављању демаркације између старосрпских и савремених потврда у бројним случајевима где постоје прелазни облици, нисмо се бавили инвентарисањем свих потврда садржаних у Фасмеровим одредницама, али можемо се уздати у податак који доноси Поповић 1953: 200–201, да од око 800 одредница, чак њих 550 спадају у старосрпски фонд.

²¹ У оквиру ове класе даље се може замислити диференцијација према с т и л с кој анализи која указује на појачано присуство грецизама с једне стране у делима завичајних писаца (који користе дијалектизме тј. регионализме) – дакле позајмљеница, а са друге стране у високом стилу текстова филозофске провенијенције – где по правилу доминирају туђице, старије или новије.

²² Таквих је код Фасмера мало (нпр. *калимера* са Косова, према Елезовићу), док у ову класу спада већина Поповићевих одредница.

2.2.2.4. Овде се у разматрање укључује и фактор ареалне дистрибуције, која код позајмљеница у принципу показује диференцијацију по областима пре него по дијалектима једног језика. Тако се, ван књижевног језика, већина грецизама налази на терену јужне и југоисточне Србије, делимично у Црној Гори и на Приморју.

2.2.2.5. У опозицији „општи грецизми према специјализованима“ опет се срећемо са два неједнака корпуса где би на једној страни били практично све досад поменуте класе заједно, а на другој збир неколико многочланих класа, састављених претежно од туђица, које припадају терминологијама појединих струка и наука (првенствено природних, али и друштвених) које обилују грецизмима свих врста, од изворних античких до најновијих кованица.

2.2.2.6. У опозицији „директни грецизми према индиректнима“ разликују се – ако изузмемо специјалне термилошке системе, в. § 2.2.2.5. – два приближно једнака корпуса, речи позајмљене непосредно из грчког језика (што се могло догодити у било којој епоси, на нивоу народног или књижевног језика), и оне позајмљене посредством неког другог језика, суседног или не (што се такође могло догодити било кад, усменим или писменим посредством, и на било ком делу српске језичке територије). Даље разрађена, ова опозиција лежи у основи критеријума који смо назвали географски (в. § 3.2. нн.).

2.2.2.7. У опозицији „примарни грецизми према секундарнима“ разликују се два изразито неједнака корпуса: огромно мноштво речи које, независно од времена, пута или начина позајмљивања, изворно јесу грчке речи (без обзира на то из ког периода грчког језика потичу) и знатно мањи скуп речи које су у српски језик позајмљене непосредно из грчког, али су заправо крајњим пореклом из неког другог језика. Даље разрађена, ова опозиција лежи у основи критеријума који смо назвали генетски (в. § 3.3. нн.).

2.2.2.8. И најзад, без превише смисла, али ипак статистички оправдана, била би и опозиција „источни грецизми према западнима“, где би се на једној страни нашле изворно грчке речи и оне посредоване турским језиком, насупротив романским грецизмима и интернационализмима. За далеко смисленију примену географског принципа в. § 3.2.

2.2.3. Иако к в а н т и ф и к а ц и ј а грецизама у српском језику засад измиче коначном опису, извесно је да они нису нарочито бројни (у савременом српском, укључујући стандардни књижевни језик и

дијалекте – према различитим рачунањима, њихов број се креће у распону од 900 до 1.200).²³ Са друге стране, евентуалним ширењем захвата са позајмљеница на све туђице, што би значило укључивање не само комплетних терминологија различитих савремених наука већ и комплетан инвентар специфичне области црквено-религијске терминологије која врви од грецизама који нису сви ушли у књижевни језик,²⁴ тај број – колики год он био по досадашњим проценама – знатно би се увећао, можда чак вишеструко.

3.0. Насупрот горепобројаним поделама које се заправо свODE на статистичку идентификацију могућих пресека укупног корпуса грецизама у српском језику, а независно и од Фасмерове тројне поделе према путевима позајмљивања (в. § 2.2.2.) која је легитимна али ипак некомплетна,²⁵ постоји потреба да се цео тај сложени збир подвргне анализи која би довела до једне прецизније и јасније класификације према критеријима који би по некој суштини верније одражавали стварне линије разграничења међу појединим групама грецизама. По нама, то би били хронолошки, географски и генетски критеријум – који се обично укрштају и преплићу у једној истој речи.

²³ Ова амплитуда се поклапа са разликом између Фасмеровог и Скоковог захвата, тј. резултат зависи од методолошког приступа аутора, односно од тога које се све групе грецизама (од оних овде побројаних или поменутих) убрајају у корпус грецизама у српском језику. Нереално мали, али сасвим легитиман јесте и број од свега 200 грецизама добијен по екстремно строгом критеријуму елиминације свих ненародских и свих индиректно посредованих речи (Поповић 1953: 200–201). О чврстини методолошке концепције у сортирању грецизама заправо се не може говорити – нпр. чак ни Фасмер се није упуштао у разликовање романских грецизама према томе да ли су у питању изворно грчке речи позајмљене романским посредством (у нашој класификацији то је група описана у § 3.2.2.2.), или пак изворно романске речи посредоване грчким језиком (у нашој класификацији то је група описана у § 3.3.2.), в. VASMER 11–12. Дакле, максималан број би се добио као збир свих србијанских али и далматинских грецизама (о њиховом присуству у једном само локално релевантном терминолошком систему, као што је нпр. за Приморје ихтионимија, в. VINJA 1986/2: 495–496, 501 (тј. његов регистар са преко 130 ново- и средњегрчких ихтионима).

²⁴ За српски језик одговарајући интегрални речник није састављен, али о размерама присуства грчких речи у овом домену, по јасној аналогији, говори ШЕТКА са више од 400 (тј. 418) речи.

²⁵ Веома битног питања времена позајмљивања, на пример, Фасмер се дотиче само узгред, у појединим конкретним одредницама – као што то чине и остали аутори.

3.1. **Хронолошки** критеријум стратификације односи се на (реално посведочено или реконструисано) време продирања грчке речи у српски језик. Тако се разликују барем четири нивоа старине грецизама. Из ванлингвистичких (односно социолингвистичких) разлога, примери који се помињу набрајају се по семантичким доменима (али ширим од груписања које доноси Фасмер, в. § 2.2.2.). Изузетак од оваквог класирања чини само ограничена група старовековних грецизама код којих се, пак, упућује на литературу о њима²⁶ – и то не из техничког разлога малобројности ових речи, већ првенствено због специфичне проблематичности сваке од њих. Међутим, у даљем набрајању упућивање на литературу ће изостати, осим по изузетку, јер су каснији грецизми обично неспорни: сви који се помињу регистровани су као такви у Скоковом речнику, а већина њих (осим неколицине нововековних) и у Фасмеровој монографији. Ограниченом цитирању враћамо се још у § 3.4.

3.1.1. **Старовековни**, општесловенски (али не обавезно и прасловенски – в. следећу нап.) грецизми, обухватају неколико речи које су се још од претписменог доба до данас очувале у књижевном језику: *колиба* (VASMER 79; СКОК 2: 124 s.v. *koleba*; ЭССЯ 10: 162–164; ОС 45–46), *кораб(ља)* (VASMER 79; СКОК 2: 152; ЭССЯ 11: 45–49, тамо и исцрпна дискусија), *курва* (ЛОМА 2004), а индиректно и *гаска* (СКОК 1: 408; ЭССЯ 5: 183–184; SP 5: 167–170) и *црква* (СКОК 1: 275; ЭССЯ 3: 198–199)²⁷ германским посредством, као и

²⁶ Извори се цитирају према хронолошком следу, који је по правилу контра хијерархијском, тако да се управо за ове речи најрелевантнији, прасловенски, речници наводе на крају.

²⁷ Принципијелно, због хронологије саме реалије, ова именица спада овамо, иако се у литератури то не помиње експлицитно (имплицитно тако ЭССЯ I.c. где се изводи **cьrky*, *-ъve* f. од герм. **kirikō* < гр. *κυριακός*, *κυριακόν* 'господњи (св. храм, кућа)'; изричито је против, мада са недовољно јаком аргументацијом, СКОК I.c. кад слов. реч изводи од гот. **kyrikō* < гр. *пучки* *κυρικόν* < *κυριακόν* 'кућа господња', уз коментар да је то „sveslavenska riječ, ali nije praslavenska, jer kao što kršćanstvo ne ide u praslavensko doba, tako ni slavenska crkvena terminologija“. Овде се проблем заправо своди на питање периодизације прасловенског и померање његове горње границе (тј. времена распада) ка крају I. миленијума н.е., по некима и касније (в. БИРНБАУМ 17–20), али никако пре 6. в. н.е. (id 20) – за новији преглед ставова најугледнијих аутора в. БИРНБАУМ 1998: 22. Уосталом, читава дискусија се лако да избећи ако се претпостави да су Словени могли имати назив за хришћански храм и пре него што су и сами постали хришћани. Будући ослоњена на старију литературу, ФИЛИПОВА-БАЙРОВА уопште не доноси ову реч.

кош (ЛОМА 2000: 348), *лук* (ibid. 347), *шалол* (ibid. 348; ЛОМА 2002: 53–55), *халуа* (ЛОМА 2000) скитским посредством.²⁸

3.1.2. Средњовековни (византијски) грецизми релативно су најбројнија и за даљи развој српског лексичког фонда најзначајнија и најпродуктивнија група. Осим старосрпских,²⁹ међу њих спада и низ савремених књижевних (често и застарелих) речи из домена религије (*алилуја*, *амин*, *анђео*, *ананџема*, *ђаво*) и цркве (*ђакон*, *јој*, *јојадџа*, *јојријарх*, *сјаврофор*; *лиџија*, *лиџурџија* – укључујући и конкретне предмете као *амвон*, *ајсига*, *ђаконикон*, *ејџирахил*, *икона*, *кандило*, *риџија*, *шамјан*), државне и административно-правне терминологије (*дијадима*, *десјој*, *кир*, *номик*, *јр(и)ђија*, *синор*; *вула*, *хрисовуља*), војничке терминологије (*домесјџик*, *ијемон*, *сјрашџилај*, *ијир*, *кефалија*), али и из сфере свакодневног живота, и то по семантичким областима једнаким онима у наредној групи нововековних грецизама: *асјра*, *динар*, *камајџа*, *комад*, *хилјада*, *јанађур*; *ливада*, (*в*)*ласјар*, *јалија* / *јолија*, *лимень*, *сидро*; *лијсјџи*, *мирисјџи*, *ијизма*; *ијр(а)језа*,³⁰ *кољиво*, *ровиј*; *дијаскал*, *иједесјџи*, *харџија*; *окшјојод* / *окјојојод*, *асјига*, *дафина*, *кромид*, *масјџиха*, *јрас*, *цвекла* итд.

3.1.3. Нововековни грецизми су савремене књижевне и дијалекатске речи (често су то балкански грецизми, заједнички свим или бар већини балканских језика), међу којима преовлађује профана лексика из области трговине (*јесјџино*, *канјар*, *ђердисјџи* / *ђердосјџи*), пољопривреде – нарочито виноградарства (*ђерам*, *јарасина*, *јасјал*; *вунија*, *јојурџа*), поморства (*кајарка*, *лиман*, *јлима*), свакодневног живота (*арјџос* / *рајџосјџи се*, *заувар*, *исјолакајџи*,

У сваком случају, трасирање порекла именице *црква* далеко је мање проблематично него, нпр. именице *гаска* (в. Скок, ЭССЯ, SP I.сс.).

²⁸ Извођење ових последњих од гр. *κόφινος*, *δαύκος*, *λάταξ*, *φάλαγξ* постало је могуће тек са новијим сазнањима о карактеристичним фонетским цртама скитских дијалеката (*d > l*, *f > x* итд.).

²⁹ За ограниченост овдашње употребе појма „старосрпски грецизам“ в. § 2.2.2.2. Међу њих 550 (за ту Поповићеву рачуницу, в. нап. 20) који се нису одржали до данас има речи из свих семантичких група, нпр: **агрипнија**, **алазоник**, **алектор**, **анагност**, **андага**, **апомиризма**, **азимство**, в. VASMER 41, 42, 44, 45, 48.

³⁰ Овај стерп. облик (посведочен још 1293), само делимично ће, у дијалектима, очувати изворни фонетски лик (< гр. *τράλεζα*), а иначе ће еволуирати у нови, контраховани *ијрјеза* (VASMER 143), док нпр. стерп. **лимень** (< сгр. *λιμένας*) неће имати континуитет, све док се накнадно, тек у 18. веку, не појави турцизам (< нгр. *λιμάνι*) *лиман* (VASMER 89–90).

калимера, маніуї, малаксаїи), кулинарства (*авіуїтар, ђаконија, мирођија, ииша, скара, иишањ, ириџа*), школства (*гаскал, скамија*), затим (морски и копнени) зооними (*јасіої, киї, камила, маїар, иарий*), фитоними (*каравиле / каранфил, сїанаћ*), узвици (*ела, море / мори*) итд.³¹

3.1.4. Модерни грецизми су учене речи тј. интернационализми заједнички већини европских језика, како општи (*лоїка, иарадиџа, иарадокс, симбол, сфера, иом, феномен, хаос*) тако и из терминологија појединих наука, природно-математичких (*аиом, дијализа, кибернеїка, морфолоија, иаралакса, иолимер, ириіономейрија, фотосинџа*) али и друштвених (*дијалекаї, дијалекїка, идиом, ирозодија*). Овде спадају и модерне кованице на бази грчког језика: *аеродром, баромейтар*,³² *биоској, космонауї, иелефон, иермофор*.

3.2. **Географски** критеријум односи се на стратификацију грецизама према непосредном извору преузимања, што се одређује

³¹ За још група, којих заједно са овде наведенима има чак 33, некад веома уситњене и малочлане (нпр. 3 назива за тканине одвојена су од 7 назива одеће и накита – мада је најобимнија група црквене терминологије изнијансирана у 8 подгрупа) в. VASMER 14–17. Занимљиво је да од овде побројаних грецизама Фасмер нема *ђерам, јаїурида, маніуї, иарасина, вуија* а Скок само последња два, које пак доноси и тумачи Поповић 1953: 218, 226.

³² Овде не улазимо у детаље о пореклу тј. настанку ових речи, нити у оне који се тичу језика у коме је реч првобитно скована, пре него што је интернационализована, нити оне који се тичу језика из кога је реч непосредно позајмљена у српски – само напомињемо да у српској лексикографији, у зависности од врсте речника, ове речи немају уједначен третман. Нпр. *аеродром* се у речнику-тезаурусу какав је РСАНУ изводи од франц. *aerodrome* и нем. *Aerodrom* што је прецизније трасирање порекла речи него тумачење, иначе уврежено у речницима страних речи, које се састоји само од упућивања на њене саставнице *аеро-* и *-дром* (тако Клајн/Шипка). У принципу, решење са двојним извором, коме је прибегнуто у РСАНУ, сасвим је легитимно јер је често заиста немогуће утврдити које је позајмљивање старије. Мада је, рецимо за *баромейтар*, коме се у РСАНУ наводи француски предлогач, с обзиром на старину његове прве потврде (од 1783. године), вероватније да је у праву Михалловић 1: 57 када га изводи од нем. *Barometer*. У сваком случају, навођењу конкретног страног језика кад год је то могуће – а није увек – треба давати предност, мада је то заправо само први стадијум иза кога треба да уследи анализа на грчке саставнице каква се обично даје у речницима страних речи. Зато се ипак мора разумети и њихова пракса скраћивања тумачења упућивањем директно на грчки јер је то практичан начин у условима када се маса речи грчког порекла објективно не може трасирати кроз друге (историјске) лексикографске изворе.

комбиновањем лингвистичких (фонетских, морфолошких, семантичких) и историјских чињеница. Према овом критеријуму, суштински се разликују директни грецизми (преузети непосредно из грчког) од индиректних (посредованих било којим путем). За чисто формалну поделу на источне и западне грецизме в. § 2.2.2.8.

3.2.1. Директни грецизми, који пак могу бити примарни и секундарни, у генетском смислу (в. § 3.3.) обухватају већину оних поменутих у § 3.1.1, 3.1.2, 3.1.3, као и § 3.3.1 и 3.3.2. Ова група је за сада јединствена мада би се, хронолошком стратификацијом унутар ње саме, могло доћи до корпуса грецизама преузетих у директном грчко-словенском контакту на Балкану³³ (чиме се, дакле, искључују старовековни грецизми који су позајмљени ван овог терена, в. § 3.1.1.), којом би се они даље раслојили према припадности старословенском или старосрпском језику – у мери у којој је то могуће, а ослањајући се, на ауторитет новијих палеославистичких знања (нпр. ESJS). В. и следећу напомену.

3.2.2. Индиректни грецизми су они позајмљени посредством неког другог, по правилу несловенског језика. Управо по овом основу класификовао је грецизме и Фасмер, мада се његове три групе не подударају у потпуности са овде предложенима.³⁴

3.2.2.1. Турски грецизми су изворно грчке речи непосредно позајмљене из турског језика – сви су они по хронологији нововековни, а већина их је ушла и у књижевни језик, нпр. *авлија*, *бибер*, *димлије*, *ефендија*, *ћубре*, *калем*, *калуј*, *каранфил*, *кесџен*, *кревеј*, *леђен*, *менџеле*, *мермер*, *мислођин*, *мушмула*, *сомун*, *сунђер*, *џрџан*, *ћуџрија* итд. Припадност овој класи често се може потврдити и кроз писане изворе, мада битан фактор њиховог препознавања представља фонетика, ређе морфологија, уз обично неизмењену семантику (в. ŠKALIC, SKOK s.vv.).

³³ Овде одређење „директан“ треба схватити условно, будући да се историјска територија српског језика (и његових дијалеката) још од досељавања налазила северно од Јиречекове линије, на латинском делу Балкана, па „директан“ контакт не подразумева суживот, билингвизам и сл., већ само одсуство инојезичног посредника, а позајмљивање се остварује путем писмености и разних аспеката цивилизацијског престижа грчког језика.

³⁴ Овде не разматрамо ни назив ни садржај Фасмерове групе насловљене као „Бугарско посредство“, али реално је замислити да се у некој будућој подробној анализи из тренутно позамашног корпуса искључиво старосрпских грецизма издвоје поједини који би се прецизније могли сврстати у старословенске (в. претходни параграф, такође нап. 18).

3.2.2.2. Романски грецизми су изворно грчке речи посредоване путем неког од наследника латинског језика на Јадрану (укључујући ту све, од вулгарног латинитета преко далматороманског до италијанског и његових дијалеката). По хронологији то су претежно средњовековни, ређе нововековни грецизми, махом провинцијализми (нпр. *аниж*, *анкора*, *бајан*, *џирила/џириља*, *џијал*)³⁵ али и књижевне речи као *амбис*,³⁶ *босиљак*,³⁷ *сигро*,³⁸ *комосџре*³⁹ итд.

3.2.2.2.1. Међу романским грецизмима формално би се могли издвојити и они преузети из а р у м у н с к о г језика, али увођење те категорије (осим што се из јадранске прелази у зону балканског латинитета), суочава се са барем два специфична проблема социолингвистичке природе.⁴⁰ Са поузданошћу би се међу њих могли убројати ономатизовано *ћир* (књиж. и *кир*,⁴¹ у склопу *Ћир-Тоша*, *Кир-Јања* и сл.), и његов апелативни деминутив *ћирица* 'шегрт', можда глагол *исџолакаџи* 'наздрављати'.

³⁵ За детаље о њима в. СКОК 1: 40 s.v. *anason*; СКОК 1: 45; VJNJA 1: 33; СКОК 3: 501; СКОК 1: 268.

³⁶ Након прве идентификације *a(m)бис* 'провалија' < итал. *abisso* < гр. ἄβυσσος (VASMER 42), уп. „Облици без -м- (у западним крајевима) свакако из италијанског, они са -м- (Црна Гора, Херцеговина, Ужице, Копаоник, ји. Србија) далм.-романским посредством“ (EPCJ 1: 147), чиме се прецизира коментар у СКОК 1: 3.

³⁷ В. *босиљак* 'osimum basilicum' < (в)лат. *basilicum* < гр. βασιλικόν. Посебан низ варијетета чине дијалектизми *васлеђен*, *велсајен*, *веслијен*, *феслијен*, *меслиђен*, *мислођин*, сви преко тур. *fesliĝen*, *fesliĝen* < нгр. βασιλικός (VASMER 147; СКОК 1: 116 s.v. *basilek*).

³⁸ Више о овоме в. нап. 17.

³⁹ Ова реч у значењу 'вериге' (< далм.-ром. *camastro* < влат. *cremaster* < гр. κρεμαστήρ, в. VASMER 81; СКОК 2: 25), у књижевни језик је ушла преко писаца из Херцеговине и Далмације.

⁴⁰ С једне стране, ови грецизми чине недовољно дистинктивну (и досад слабо истраживану!) групу која се, због искључиво урбаног профила његових говорника, идентификује само помоћу социолингвистичке анализе. С друге стране, иако је њихов језик у основи романски, он је у толикој мери хеленизован да су његови говорници су практично хеленофони, тако да се цинцарски грецизми могу сматрати и директнима.

⁴¹ Ову савремену реч свакако треба разликовати од њеног старосрпског пандана, *кыр* 'господар' (такође *кыра* 'господарица') који је и у првом елементу сложенице *кыриопасџа* 'Ускрс кад падне на благовести' (о њима в. VASMER 87; СКОК 2: 83).

3.2.2.3. Германски грецизми – изворно грчке речи посредоване неким германским (нпр. готским) језиком: *црква*, *гаска* (в. § 3.1.1, тамо и нап. 27).

3.2.2.4. Интернационални грецизми су они посредовани путем неког савременог (најчешће несуседног) европског језика, где спадају сви наведени у § 3.1.4. и поједини из § 3.1.2.

3.3. Генетски критеријум односи се на разликовање примарних од секундарних позајмљеница из грчког језика, односно изворно грчких речи од оних које су у грчком језику туђице тј. стране речи пореклом најчешће из хебрејског и латинског језика (или неког од његових наследника).

3.3.1. Међу изворно грчке речи спада већина њих поменутих у § 3.1.1., 3.1.2., 3.1.3., као и у § 3.2.1.

3.3.2.1. Хебраизми посредовани грчким језиком претежно су библијска имена и појмови, нпр. *Голгоџа*, *Илија*, *Исус*, *Јерихон*, *Јов*; *алилуја*, *амин* укључујући и називе конкретних реалија као *балсам*, *исој*.⁴²

3.3.2.2. Латинизми / романизми посредовани грчким језиком су нпр. *арула*, *асџра*, *вула*, *келија*, *келарь*, *клицура*, *кумерькь*,⁴³ махом средњовековне старине.

3.3.2.2.1. У оквиру групе романизама посебно би се могли третирати и талијанизми. Међутим, према резултатима досадашњих истраживања, њихов број је ипак ограничен – осим ноторних *амбис*, *чемџрес*, в. и дијал. *басџун* 'штап (за поштапање)⁴⁴ – мада би

⁴² В. Скок 1: 27, 34-35, 102, 731 – за *балсам* в. и нап. 46.

⁴³ Конкретно, стсрп. *арџла* < сргр. *џроула* < лат. *arula* dem. < лат. *ara* 'олтар' (VASMER 47; Скок 1: 64; ЕРСЈ 1: 218); стсрп. *аспра* (1423) < гр. *ἄσπρον* 'новац' < лат. *asp(er)um* 'оштар' (Ἀνδριώτης 40), наслоњено на гр. *ἄσπρον* 'бео' – иста реч и посредством тур. *aspra* 'пара' (VASMER 48; Скок 1: 66-67; ЕРСЈ 1: 228); стсрп. *вџла* 'печат' (1348) < сргр./ нгр. *βοῦλλα* < лат. *bullā* (VASMER 148; Скок 1: 185-186); стсрп. *кџлија* (1293-1302) < сргр. *κελλίον* (> нгр. *κελλι*) < лат. *cella* (VASMER 50; Скок 1: 255 s.v. *cela*); стсрп. *кџларь* 'манастирски подрумар' < сргр. *κελλάριος* < лат. *cellarius* (VASMER 77; Скок 1: 255 s.v. *kiljer*); (ст.)срп. *клицџра* 'кланац; тврђава' (1186-1196) < (ср.)гр. *κλεισοῦρα* < лат. *clausura* (са грчким паретимолошким наслањањем на *κλείω*, в. VASMER 79; Скок 2: 100-101; такође Ἀνδριώτης 161; Браунинг 56); стсрп. *кџмерькь* 'данак, парина' (12. в.) < сргр. *κουμέρκιον* < лат. *commercium* (VASMER 86, 55) – већ од краја 15. в. и *дџумрџкь* < тур. *gümruk* (VASMER 55; Скок 2: 223).

⁴⁴ Облик се изводи од нгр. *πλαστούνι* < итал. дијал. (венец.) *bastun* (ЕРСЈ 2: 230). Иста реч и директно из венецијанског *bastun* > *басџун* 'палица, мотка; дрво на прови брода' (ibid. 285-286).

се убудуће могао увећати помним проучавањима историјских извора са обе стране и разрадом фонетских критерија дистинкције.

3.4. Разлике у времену и путевима позајмљивања грецизама довеле су до тога да постоје *п а р о в и р е ч и* (понекад и тријаде) које се не подударaju по облику (фонетски, ређе и морфолошки), понекад ни по значењу, иако се у крајњој линији обе тј. све оне своде на један исти грчки предлогак.

3.4.1. Тако се првенствено по фонетском лику разликују нпр. стерп. **диадима** : *gijagema* (од гр. διάδημα),⁴⁵ стерп. **варсамо** : *балсам* (од гр. βάλσαμον),⁴⁶ стерп. **кипарисъ** : *че(м)ѵрес* (од гр. κυπάρισσος),⁴⁷ стерп. **китара** : *ѵиѵара, ѵиѵира* итд. (од гр. κithάρα),⁴⁸ стерп. **октапод** : *ахѵѵаѵог* : *окѵѵоѵог* од гр. ὀκτώπους⁴⁹ итд.

3.4.2. Мање или више изражену морфолошку разлику показују парови (или чак низови) као нпр. стерп. **дискосъ** : *гиск* (од гр. δίσκος),⁵⁰

⁴⁵ Конкретно, гр. διάδημα директно је дало стерп. **диадима** (1357) 'круна', а индиректно савремено *gijagema* < лат. *diadema* (VASMER 52; SKOK 1: 401). Овде итацизам првог облика говори за непосредан грчки утицај, док вокализам -e- у другом облику указује на учену трансмисију грчког слова η [ē].

⁴⁶ Конкретно, сргр. βάρσαμον (< стгр. βάλσαμον, са метатезом ликвида) директно је дало стерп. **варсамо** (са уредно испољеним витацизмом), а индиректно савр. *балсам* преко итал. *balsamo* < лат. *balsamum* < стгр. βάλσαμον (VASMER 11, 147; SKOK 1: 102), као и најновије *балзам* преко нем. *Balsam* (на ово посредовање указује звучност спиранта, в. EPCJ 2:131). В. и ТАБЕЛУ.

⁴⁷ Конкретно, гр. κυπάρισσος директно је дало стерп. **кипарисъ** (13. в.), а индиректно књиж. *чемѵрес*, дијал. *чейрес* < итал. *cipresso* (VASMER 12,78; SKOK 1: 56 s.v. *arcipres*).

⁴⁸ Конкретно, гр. κithάρα (и само неизвесног порекла, вероватно семитског) директно је дало стерп. **китара**, а индиректно савр. књиж./дијал. *ѵиѵара, ѵиѵира, ѵеѵира, чеѵира* < итал. *citara* (VASMER 78 – нема итал. облик!; SKOK 1: 269–270). Истог је крајњег порекла и савр. *ѵиѵара* вероватно преко шп. *guitarra* или фр. *guitare*.

⁴⁹ Конкретно, сргр. ὀκταπόδι (< стгр. ὀκτώπους) директно је дало стерп. **октаподъ**, као што је нгр. ἄχταπόδι директно дало савр. дијал. *а(х)ѵѵаѵог*, док се једино учена и књижевна реч *окѵѵоѵог* изводи од стгр. ὀκτώπους (ген. ὀκτοπόδος) али индиректно, преко лат. *octopus* (VASMER 41, 103; SKOK 3: 8–9). В. и ТАБЕЛУ.

⁵⁰ Конкретно, (ср)гр. δίσκος директно је дало стерп. **дискосъ** 'здела, чинија', а индиректно савр. *гиск(еѵѵа)* 'уређај за меморисање података' < енгл. *disc* < лат. *discus* < гр. δίσκος (VASMER 53; SKOK 1: 408); од истог гр. предлошка, такође индиректно, посредством прагерм. *disku-* (в. ствнем. *tisc*, нем. *Tisch* 'сто') и псл. **dъska* 'дрвени тањир; сто' > савр. *гаска* (SKOK l.c.; SP 5: 167–170 са исцрпном дискусијом), в. § 3.1.1. и ТАБЕЛУ.

авлија : *аула* (од гр. αὐλή),⁵¹ *стерп. поп* : *īaiā* : *īaiāz* (од гр. παπῆς),⁵² *стерп. адаманџ* : *дијаманџ* : *елмаз* / *алмаз* (од гр. ἀδάμας)⁵³ итд.

3.4.3. Семантичке неподударности могу се јавити и међу речима једнаког облика (као у случају *стерп. кѳрсор* : *курсор*⁵⁴ који се разликују само по графици), али обично се срећу код речи које се већ формално разликују, као што су нпр. (ст)срп. *харџија* : *карџа*,⁵⁵ затим дијалектизми *скара* : *икар* : *шквер* (од гр. ἐσχάριον)⁵⁶ или сложени сплет фитонима *стерп. калопер* 'menta Graeca vel Romana': дијал. *каравиле* 'dianthus semperflorens': књиж. *каранфил* 'id.' (од гр. καρύφυλλον).⁵⁷

⁵¹ Конкретно, гр. αὐλή индиректно је дало *авлија* 'двориште' (< тур. *avli*), а преко латинског или немачког и интернационализам *аула* 'сала' (VASMER 48; SKOK 1: 78; EPCJ 1: 54).

⁵² Конкретно, гр. παπῆς 'отац' директно је дало (ст)срп. *поп* 'свештеник', а индиректно, преко влат. *pape(s)*, лат. *papa* (в. и итал. *papa*, нем. *Papst*) *īaiā* 'поглавар католичке цркве' – у оба случаја са губитком финалог гр. -ς, чији траг чува једино индиректни грецизам *īaiāz* 'поп' (в. и *īaiāzјанија*) позајмљен посредством тур. *paraz* 'хришћански поп' (VASMER 109; SKOK 3: 8–9). В. и ТАБЕЛУ.

⁵³ Конкретно, гр. ἀδάμας директно је дало *стерп. адаманџ*, а индиректно срп. књиж. *дијаманџ* < лат. *diamas* / *diamante*, такође индиректно и срп. заст./дијал. *елмаз* / *алмаз* < тур. *elmaz* (VASMER 50; SKOK 1: 8–9). Занимљиво је да постоји и одраз грчке народске фонетике, група -*ng*- уместо -*ni*-, у придеву *стерп. адамантиновџ*.

⁵⁴ Према *стерп. кѳрсор* 'гласноша' (14–16. век) < сргр. *κοῦρσωρ* 'id.' < лат. *cursor* 'тркач' (VASMER 86; SKOK 2:243–244) стоји термин модерне рачунарске технике *курсор* 'показивач места симбола на екрану' који се преко енгл. *cursor* 'id.' своди на исти лат. предлогак (КЛАЈН/ШИПКА).

⁵⁵ Конкретно, *стерп. харџија* (од 13. века) 'папир' < сргр. *χαρτίον* 'папир; свитак' (поред *харџоларџ*, *харџтофилакџ* 'архивар' < гр. *χαρτουλάρι*, *χαρτοφύλαξ* 'id.'). с једне стране се у континуитету, без измена облика и значења одржало до савр. *харџија* 'папир', а са друге стране добило парњака у западном грецизму *карџа* 'мапа' < итал. *carta* 'id.; папир' < лат. *charta* 'папир; писмо' < гр. *χάρτης* 'id.' (VASMER 63; SKOK 1: 658).

⁵⁶ Конкретно, изворно гр. ἐσχάριον / pl. ἐσχάρα 'огњиште; решетке на огњишту, роштиљ' д и р е к т н о је дало (преко нгр. *скара* 'роштиљ') срп. дијал. *скара* 'роштиљ; решетка, мердевине', а и н д р е к т н о, с једне стране (преко сргр. *скарион* 'бродски навоз' и уз вероватно далматско посредство), дијал. *икар* 'бродоградилиште', а са друге стране (преко итал. дијал. *sqiero* 'мало бродоградилиште' < лат. *escharium* < гр. ἐσχάριον) и истозначно дијал. *шквер* (SKOK 3: 399; ОС 69, 84–85). В. и ТАБЕЛУ.

⁵⁷ Конкретно, гр. καρύφυλλον д и р е к т н о је дало с једне стране *стерп. калопер* (са домаћом метатезом ликвидата и са правилним развојем φ > њ, као у *φασούλι*

3.4.4. Неколико горепомнутих примера пробрани су као типични случајеви парова или тријада речи истог порекла које се дају класификовати по различитим критеријима и приказани у ТАБЕЛИ на крају овог рада.

3.5. Разлика између старосрпских и савремених облика не мора увек бити последица различитих епоха и путева позајмљивања грецизма, већ може представљати и резултат домаћег развоја, као у случају *ајосѿол*,⁵⁸ *ђаво*,⁵⁹ *нафора*,⁶⁰ делимично и *калојер* (в. горе). Таквом развоју чешће подлеже облик него значење речи.⁶¹

4.0. Као задаци за будуће проучавање грецизама у српском језику могли би се предочити следећи: сабрати све постојеће етимолошке радове о грецизмима,⁶² а затим ексцерпирати нову дијалекатску грађу, укључујући ону из РСАНУ. Када се тако дефинише актуелно расположиви корпус, објединити све те речи, од старосрпских до дијалекатских, сортирати их по лемама и обрадити их у монографији налик Фасмеровој.

4.1. Полазећи од његовог увода, који је базично у реду (што су показале и друге студије о грецизмима којима је послужио као узор) треба саставити нов увод са тежиштем на иновирању фонетског сектора, а затим у њега укомпоновати овде предложену класификацију (ако не у интегралном обиму, онда барем у ограниченом којим би се увела хронолошка стратификација и кориговали путеви по-

> *јасуљ*) и заст./дијал. *каройио* (према ген. *каройила*, без метатезе) а са друге стране новије дијал. *карафиље/каравиље*, док је пак и н д и р е к т н о, посредством тур. *karanfıl*, дало дијал./књиж. *кара(м/н)фил*, а преко итал. *garofano* дијал. (Далм.) *јарофан*, *јарифул*, *јарофуо* итд. али и *каруфал* (VASMER 75; SKOK 2: 22).

⁵⁸ Конкретно, стерп. **апостољ** : савр. дијал. *ајусѿол*, *ајосѿо*, -ола од гр. ἀπόστολος (VASMER 45; SKOK 1: 48). „Жива црквена употреба утицала је на потискивање народских облика (са *о* > *у*, -л > -о)“, в. ЕРСЈ 1: 179. За даљу еволуцију до *ајосѿолка* 'сандала' в. *ibid.* 179–180.

⁵⁹ Конкретно, стерп. **дјавољ** : савр. *ђаво*, од гр. διάβολος (VASMER 52–53; SKOK 1: 401–402).

⁶⁰ Конкретно, стерп. **анафора** (13. в.) : савр. књиж. *нафора* (дијал. и *најора*, *навора*, *наора*) од гр. ἀνάφορα (VASMER 43; SKOK 1: 39); истог порекла и учени интернационализам *анафора* као термин теорије књижевности. В. и ТАБЕЛУ.

⁶¹ За неке случајеве промене значења, нарочито тзв. секундарне семантичке адаптације, в. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1996.

⁶² Првенствено треба ићи даље од 1986. године (в. ВЛАДИЋ-ПОПОВИЋ 1986), али проверити да и ту није пропуштен неки од старијих наслова.

зајмљивања), и најзад наћи оптималан начин да се у опис уврсти и балкански контекст јер ту димензију Фасмер није имао у виду.⁶³

4.2. Одреднице лексикографски уобличити мало строже него што су то биле Фасмерове леме (у смислу редоследа излагања), и у њима обавезно предвидети један сектор који би био намењен паралелама у осталим балканским језицима – ако их, и колико их, има у литератури, без даљег посебног истраживања у том правцу (у детаље њихових дијалектизама ићи само по потреби, када је то нужно за дискусију или аргументацију наших облика или значења).

4.3. Насловљавати леме према првој потврди (што Скок често није чинио, а Фасмер углавном јесте), како и приличи историјско-етимолошком речнику (добар узор у том смислу представља НАДРОВИКС). Даље би се, путем празних одредница (које треба добро осмислити) поједине савремене дијалекатске потврде са знатнијом формалном дивергенцијом повезале са основним лемама.

4.4. И најзад, треба имати на уму да би један сасвим свеобухватан опис грецизама у српском језику морао – барем само у назнакама које би егземплификовале принципе такве творбе – да обухвати и семантичке грецизме, дакле семантичке позајмљенице и преведенице (в. нап. 5). Међутим, та категорија тј. те две категорије грецизама и саме су толико многочлане да могу (и треба) да буду предмет посебних студија које би отишле даље од првих корака које су у том правцу већ начинили нпр. ЗЕТГ и СЛАПШАК.

4.5. Ако би се све ово испунило, не само да би се комплетирао корпус грчких позајмљеница, већ би се истовремено могао понудити извештај стандард за описивање и приказивање других врста позајмљеница у српском језику.

⁶³ У време када је Фасмер писао своју студију, уочи и почетком светског рата (за околности због који се она појавила тек 1944, в предговор, VASMER V–VI), непуна деценија која је протекла од изласка Санфелдове *Linguistique balkanique*, која се сматра зачетком балканологије, очито је била прекратак период да би Фасмер своју првобитну концепцију прилагодио балканолошкој оптици коју је отворио SANDFELD.

ТАБЕЛА српских грецизама класираних по 3 критеријума,
са грчким предлошцима

српски књиж/заст/диј.	ХРОНОЛОШКИ				ГЕОГРАФСКИ		ГЕНЕТСКИ		грчки
	псл.	срв.	нвв.	мод.	дир.	индир.	прим.	сек.	
<i>корабља</i>	+				+		+		καράβιον
<i>даска</i>	+					+ < прагерм.	+		δίσκος
<i>дискосъ</i>		+			+		+		δίσκος
<i>диск</i>				+		+ < енгл. < лат.	+		δίσκος
<i>йой</i>		+			+		+		παλῆς
<i>йайа</i>			+			+ < интерн.	+		παλῆς
<i>йайаз</i>			+			+ < тур.	+		παλῆς
<i>окійайог</i>		+			+		+		ὀκταπόδη
диј. <i>ахійайог</i>			+		+		+		ἀχταπόδι
<i>окійојог</i>				+		+ < интерн.	+		ὀκτωποῦς
<i>лимень</i>		+			+		+		λιμένας
<i>лиман</i>			+			+ < тур.	+		нгр. λιμάνι
<i>нафора</i>		+			+		+		ἀνάφορα
<i>анафора</i>				+			+		ἀνάφορα
<i>варсамо</i>		+			+			+ < хебр.	βάρσαμον
<i>балсам</i>			+			+ < итал.		+ < хебр.	βάλσαμον
<i>балзам</i>				+		+ < нем.		+ < хебр.	βάλσαμον
<i>кумерькъ</i>		+			+			+ < лат.	κουμέρκιον
<i>һумрук</i>			+			+ < тур.		+ < лат.	κουμέρκιον
диј. <i>скара</i>			+		+		+		нгр. σκάρα
диј. <i>шкар</i>		+				+ < далмат.	+		сргр. σκαρίον
диј. <i>шквер</i>			+			+ < итал. диј.	+		сгр. ἐσχάριον

Литература

- Аргировски – Аргировски, М.: *Грџизмије во македонскиот јазик*, Скопје 1998.
- Бирнбаум – Бирнбаум, Г.: *Праславјански јазик. Достигнења и проблеми во неговата реконструкција*, Москва 1987 (= Н. Birnbaum: *Common Slavic. Progress and Problems in its Reconstruction*, Columbus 1978 + Id / P. T. Merrillem: *Recent Advances in the Reconstruction of Common Slavic*, Columbus 1983 [1985]).
- Бјелетић 2007 – Бјелетић, М.: Пројекат „Етимолошка истраживања српског језика и израда ЕРСЈ“, *Шездесет година инстинџиуја за српски језик САНУ. Зборник радова I*, Београд, 151–170.
- Бјелетић/Лома 2004 – Бјелетић, М. / Лома, А.: Допринос Павла Ивића етимологији и ономастици, *Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица / Нови Сад / Београд, 131–140.
- Браунинг – Браунинг, Р.: *Средњовековни и савремени грчки језик*, Лозница 2005 (= R. Browning: *Medieval and Modern Greek*, Cambridge 1983²).
- Влајинац – Влајинац, М.: *Речник наших старих мера I–IV*, Београд 1961, 1964, 1968, 1974.
- Влајић-Поповић 1986 – Влајић-Поповић, Ј.: Досадашње стање етимолошке обрађености грџизама у српскохрватском језику, Београд, 135 стр. (рукопис магистарског рада – <http://ibis.mi.sanu.rs>).
- Влајић-Поповић 1995 – Влајић-Поповић, Ј.: О неким псеудогрџизмима у српскохрватском, *Јужнословенски филолоџ I*, Београд, 197–202.
- Влајић-Поповић 2000 – Влајић-Поповић, Ј.: Алоглотија или идиоглотија – још једном о с.-х. *џумџи* „јести, ждерати“, *Јужнословенски филолоџ LVI/1*, Београд, 211–226.
- Влајић-Поповић / Бјелетић 2009 – Влајић-Поповић, Ј. / Бјелетић, М.: Павле Ивић као покретач савремених етимолошких истраживања српског језика, *Зборник Маџице српске за филологију и линџвистику* 52/1–2, Нови Сад (у штампи).
- Влајић-Поповић / Петровић 2004 – Влајић-Поповић, Ј. / Петровић, С.: Неки методолошки проблеми у изради прве свеске *Еџимолошкој речника српској језика*, *Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица / Нови Сад / Београд, 141–148.
- Дзидзилис 1990 – Дзидзилис, Хр.: *Фонетични проблеми при етимологизуване на грџките заемки во бџлгарскиот језик*, Софија.
- ЕРСЈ – *Еџимолошки речник српској језика* 1–, Београд 2003–.

- ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков 1–*, ред. О. Н. Трубачева, Москва 1974–.
- Катић – Катић, Р.: *Терминологишки речник српске средњовековне медицине*, Београд 1987.
- Клајн/Шипка – Клајн, И. / Шипка, М.: *Велики речник сѝраних речи и израза*, Нови Сад 2006.
- Клепикова 2007 – Клепикова, Г. П.: О стратификации и географии германизмов в языках балкано-карпатского ареала, у: *Восток и запад в балканской картине мира. Памяти Владимира Николаевича Топорова*, Москва, 190–200.
- Лома 2000 – Лома, А.: Праслав. **xaloga* < др.-греч. *φάλαγγ-* и скифский переход *f > χ*, *Этимология* 1997–1999, Москва, 87–96.
- МДАБЯ – *Малый диалектологический атлас балканских языков*. Пробный выпуск, ред. А. Н. Соболев, München 2003 (= *Studien zum Südosteuropasprachatlas*; Bd. 2); Серия лексическая. Том I. Лексика духовной культуры, München 2005 (= *Studien zum Südosteuropasprachatlas*; Bd. 4); Серия лексическая. Том II. Человек. Семья, München 2006 (= *Studien zum Südosteuropasprachatlas*; Bd. 6).
- Михајловић – Михајловић, В.: *Грађа за речник сѝраних речи у ѱредвуковском ѱериоду I–II*, Нови Сад 1972–1974.
- ОС – *Оледна свеска*, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Београд 1998 (= *Библиотека Јужнословенској филологиј*, н. с. 15).
- Петровић 1993 – Петровић, С.: Историјат и стање проучавања турцизма у српскохрватском језику, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XXXVI/2*, Нови Сад, 71–127.
- Петровић 1997 – Петровић, С.: Турцизми у етимолошком речнику српскохрватског језика, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику XLI/1*, Нови Сад, 117–124.
- Поломац 2007 – Поломац, В.: Два незабележена грецизма у старосрпском језику (глаголи *ѱарейсаѱи* и *уѱаксаѱи*), *Наш језик XXXVIII/1–4*, Београд, 65–70.
- Попов 1984 – Попов, Б.: Положај српскохрватског језика у балканском језичком савезу, *Јужнословенски филолог XL*, Београд, 21–43.
- Поповић 1953 – Поповић, И.: Новогрчке и средњегрчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С. А. Н. XXVI*, Византолошки институт, књ. 2, Београд, 199–233.
- Поповић 1955 – Поповић, И.: Грчко-српске лингвистичке студије II. Грчке позајмице у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С. А. Н. XLIV*, Византолошки институт, књ. 3, Београд, 111–115.

- Поповић 1955а – Поповић, И.: Грчко-српске лингвистичке студије III. Проблем хронологије византских и новогрчких позајмица у савременом српскохрватском језику, *Зборник радова С. А. Н. XLIV*, Византолошки институт, књ. 3, Београд, 117–157.
- РСАНУ – *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* 1–, Београд 1959–.
- Сикимић 1990 – Сикимић, Б.: Критичка библиографија српскохрватско-румунских језичких узајамних позајмљеница, Београд, 183 стр. (рукопис магистарског рада).
- Станишић – Станишић, В.: *Српско-албански језички односи*, Београд 1995.
- Таховски – Таховски, А.: *Грчки зборови во македонскиот јазик*, Скопје 1951.
- Филипова-Байрова – Филипова-Байрова, М.: *Грџики заемки в съвременния български език*, София 1969.

* * *

- Birnbaum 1998 – Birnbaum, H.: Jak długo trwał okres prasłowiański?, *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, Warszawa, 21–28.
- Срепјас 1978 – Срепјас, Лј.: Prilog proučavanju grčkih semantičkih pozajmljenica i prevedenica u srpskohrvatskom, *Živa antika / Antiquité vivante* XXVIII/1–2, Skopje, 75–84.
- ERHSJ – в. Skok
- ESJS – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* 1–, Praha 1989–.
- Gămulescu – Gămulescu, D.: *Influențe românești în limbile slave de sud* I, București 1983.
- Hadrovics – Hadrovics, L.: *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest 1985.
- Loma 2000 – Loma, A.: Skythische Lehnwörter im Slavischen, *Studia etymologica Brunensia* 1, Praha 2000, 333–350.
- Loma 2002 – Loma, A.: Aus der skythisch-sakischen Lehnwortforschung : (1. Slav. *talogъ* ‘Bodensatz’; 2. Gr. *λάταξ* ‘Biber’; 3. Gr. *βόνασος* ‘Wisent’; 4. Die türkische Pferdebezeichnung *alaša*), *Studia Etymologica Cracoviensia* 7, Kraków, 53–65.
- Loma 2004 – Loma, A.: ‘Geliebte’, ‘Herrin’, ‘Henne’ oder ‘Mädchen’?, *Rocznik Slawistyczny* LIV, Kraków, 37–43.
- Mažuranić – Mažuranić, V.: *Prinosi za hrvatski pravno-povijestni rječnik* I–II, Zagreb 1908–1922 (reprint 1975).
- Mihăescu – Mihăescu, H.: *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV*, București 1966.

- RJAZU – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*, Zagreb 1880–1976.
- Sandfeld – Sandfeld, Kr.: *Linguistique balkanique*, Paris 1930.
- Skok – Skok, P.: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- Slapšak – Slapšak, S.: *Vukov rječnik i prevedenice sa grčkog*, Novi Sad 1988.
- SP – *Słownik prasłowiański 1–*, Wrocław etc. 1974–.
- Striedter-Temps – Striedter-Temps, H.: *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Wiesbaden 1958.
- Škaljić – Škaljić, A.: *Turcizmi u sprskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1974³ (prvo izdanje 1967).
- Šetka – Šetka, J.: *Hrvatska kršćanska terminologija*, II izmijenjeno, popravljeno i upotpunjeno izdanje, Split 1976.
- Tzitzilis 1987 – Tzitzilis, Chr.: *Griechische Lehnwörter im Türkischen* (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte), Wien.
- Tzitzilis 1997 – Tzitzilis, Chr.: Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Albanischen, *Zeitschrift für Balkanologie* 33/2, Wiesbaden, 200–214.
- Uhlisch – Uhlisch, G.: *Neugriechische Lehnwörter im Albanischen*, Berlin 1964.
- Vasmer – Vasmer, M.: *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, Berlin 1944 (= Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Jg. 1944, Phil.-hist. Klasse, Nr. 3).
- Vinja – Vinja, V.: *Jadranske etimologije I–III*, Zagreb 1998–2004.
- Vinja 1986 – Vinja, V.: *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva I–II*, Split / Zagreb.
- Vlajić-Popović 1990 – Vlajić-Popović, J.: Sh. *àrzān, arzòvan, rzān*, *Јужнословенски филолоџ XLVI*, Београд, 63–68.
- Vlajić-Popović 1996 – Vlajić-Popović, J.: Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden, 109–116.
- Vlajić-Popović 2001 – Vlajić-Popović, J.: On the Etymology of S.-Cr. *lupar*. Idioglossy or Alloglossy. *Балканско езикознание / Linguistique balkanique* XLI/1, Софија, 77–85.
- Zett – Zett, R.: *Beitrage zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen* (Die altserbische Periode), Wien 1970.

* * *

Ἀνδριώτης – Ν. Π. Ἀνδριώτη: *Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη* 1983³.

Summary

Jasna Vlajić-Popović

GRECISMS IN SERBIAN

(a review of previous and prospects for future studies)

The paper deals with Grecisms which are one of the most widely studied class of loanwords in Serbian. After defining its scope as limited to lexical Grecisms (thus leaving aside semantic borrowings and semantic translations), a short review of the bibliography of the hitherto studies of the topic is given, with a particular stress on the existing classifications of Grecisms. The point is made of proposing a new classification of Grecisms (more substantial than the hitherto ones which depart from that once given by Max Vasmer) to be established, based on three criteria: chronological, geographical and genetic ones which often come intertwined in one the same word. Examples illustrating the tripartite classification and all its subcategories are provided by a few dozens of well-known, indisputable Grecisms. Specially highlighted is the existence of a series of pairs (even triads) of words different in form, often meaning too, which through various mediations derive from identical Greek prototypes. In conclusion, future tasks of studying Grecisms are identified as working on completing the corpus by excerption of all the dialectal sources available and parallelly going through the relevant etymological works dealing with Grecisms in Serbian (and in other Balkan languages as well), with the ultimate goal of producing a monograph to be a continuation of *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*, written by M. Vasmer almost seven decades ago.